

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Леся ВАШКІВ

©2002

„МІСЦИН ТУТ ДОВОЛІ ДЛЯ РОЗДУМІВ...”**(Василь Махно. Плавник риби. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002)**

Моє сприйняття поезії Василя Махна завжди мало одну особливість чи, може, й забаганку: я воліла слухати її, та ще й у авторському виконанні. Так я розуміла і відчувала усе і одразу: чула ритм і вловлювала акцентовані думки, фіксувала поетове розкошування словом і у слові, спостерігала абсолютно неповторний і дуже органічний супровід читання – манеру жестикулювати – словом, я чула писане слово, і вважала, що це оптимальний спосіб „відчитувати” тексти Василя Махна.

Та сталося так, що автор появлені 2002 року в Україні збірки поезій живе у США, і це настільки певно, як і далеко. Отож сприймати „Плавник риби”, виданий Івано-Франківською „Лілеєю-НВ”, довелося через читання, і все ж, констатуючись зоровим сприйняттям, праглося таки „почути” поета „між літер, що рельєфно пишуть стих” (с. 5).

Нова збірка у реєстрі оригінальних поетичних видань Василя Махна значиться під номером п’ять. Це число (окрім сентименту тих учнівських (у т.ч. й поетичних) поколінь, що жили і вижили в п’ятибальній системі оцінювання знань) засвідчує дві очевидні речі: 1) Махно не пише багато і швидко; 2) Махно написав достатньо, аби в читацьких колах сформувалася певна думка про його творчість.

Отож, мої думки про ту частину поетової творчості, яка умістилася в „Плавнику риби”. 47 віршів – і безліч образів, які вражають уяву, безліч містких поетичних знахідок, які засвідчують безупинну роботу думки, абсолютно вільний політ уяви. Той політ, в якому мандрівник-поет зустріне „вітру пастухів між ключниками тиші” (с. 5), спостереже „притлумлене бажання шипшини й ялівцю” (с. 9), почує, як „ріка розмови піниться й переповзає берег круглої гальби, стікаючи золотими краплинами на землю стола” (с. 15), уявить собі, що „театр се акваріум з рибами Мутна вода – завіса і лаштунки Кущуваті водорості – малюнки їхніх доль”, помітить життя „у келії маку” (с. 33), пізнає й збуде „суху печаль потовчену на скло” (с. 56), навчиться „мислити рухами” і „бути рослиною” (с. 33), здригнеться, серцем і спиною відчувши „тисячолітній протяг” (с. 35); буде вражений тим, що „усі веселки випили воду – і риби літають в повітрі” (с. 41); усвідомить, що спочатку лише дванадцятьом із безлічі „янгол протер очі долонею” (с. 52); напише вірш, „вмокаючи перо у морфій тиші” (с. 53); розмотає „домоткане полотно дорослих розмов – сувій чорних і білих смужок: війни і жнив – землі і смерті» (с. 54-55) і, зрештою, самоусвідомить – „вже ремесло і досвід – мов змія – мудрішають” (с. 61). Доказ тому – постійне роздумування поета над темою, вічною для митців: навіщо поезія? для чого на світі поети?

У „Диптиху про поезію” Василь Махно дав власний варіант відповіді. У суті своїй він – класичний, у формі – несподіваний: поет обурюється самим фактом вислову того питання, бо ж він ані „погонич їхнього вітру”, ані „пастух їхньої води”; бо хіба він „може переповісти тайну”, яка і йому лиш інколи „відкривається світлими пасмами золотої води”. Адже ніхто не питає, „навіщо дерево”, „навіщо птах”. То як поет може пояснити, „навіщо золота шкаралуща слова Розкидана як дитячі забавки”? Відповідь на питання – містка і елегійна – приходить наприкінці диптиху: „Хіба нікому прикласти до вуха мушлю – і слухати звивисті потоки морських вітрів – і твою самотню пісню?” (с. 13). Гадаю, що, зважившись „у колі друзів – довго говорити про поезію Не знаючи ні її визначення Ні – тим паче – її призначення” (с. 10), Василь Махно таки дає їй власну дефініцію („Мандрівні слова – мої полки: міхи зерен – пригорщі муки” (с. 16)), та ще й не одну, бо „справжній вірш немов малу дитину Тримаш тут Поближче серця – і воно щось скаже” (с. 28-29).

У вірші „До приятеля”, ведучи уявний діалог з тим, хто розуміє марноту життя і втомився писати вірші ні для кого, поет лиш сконстатує: „повсюди осіння втома”. Він твердо знає: весна збудить „всі пагінці, що продовжують досвід” (с. 39). І це так само правдиво, як і те, що „менше віршів – більше самоти і печалі” (с. 60). Розмірковування про сутність мови, про призначення слова більшою чи меншою мірою наявні чи не в кожній поезії збірки, як коштовні, але нечисленні інкрустації – надбання, скарб поетових мандрів, результат відчитування сенсу пагорбів (що бувають і зеленими, і жовтими, і кам’янистими), і годин, прожитих марно а чи плідно. Усе це стверджує факт творчої зрілості, котра, як відомо, не любить заглядати вперед, їй миліше вертати в дитинство. Саме таку ретроспективу відчитуємо у поезіях „На березі ріки” та „На Покрову у моєму родинному селі – Празник”. Елегійна сюжетність, ліричний автобіографізм, філософська аура цих віршів визначає їх загальнолюдський зміст. Два хлопчики – двоє „молодих вужів за вухами яких Жовтий пилوک кульбаб” – справляють злодійське свято „над берегом річки – в кущах бузку – в лопухах – де повітря пахло Праною білизою і річковою рибою”, – словом, на острові, якого „ніхто і ніколи не бачив”. Той берег з сивого туману минувся, як відрізана скибка хліба до власне „ранішнього молока”. А в героїв колишньої драми (особливо вражає художньо точна, образно містка, але така болісна у своєму градаційному вивершенні характеристика другого: „жовтява кульбаба” – „худий подорожник сільських околиць” – „сірий горобчик пшениці батьківського розлучення”) – сьогодні таки полудень! Бо вже з власною дитиною (дяка Богу – і татовою, і маминою) є потреба поділитися відчуттям дитинства, наймилішим спогадом, що на Покрову „втішав макове зерня дітлашні”: то когутики різних кольорів, котрі „співали Розложені один при одному Обійнявши золотими крильми тесані з дерева палички” (с. 54).

У блискучому – за мистецьким вирішенням одвічної проблеми – вірші „На Покрову у моєму родинному селі – Празник” мотив руху життєвого колеса, філософії долі різних поколінь у різній (далекій і не дуже) час виписаний переконливо – аж до осяжності: картини, спостережені ліричним героєм у дитинстві, є буквально зримими. А фінал того елегійного спогаду вражає вмінням узагальнювати і даром відвертості: батьків дарунок – когутик – видався доньці гірким:

чомусь не співала їй карамель домашнього промислу

а я повертаюся і повертаюся туди – де когутики були солодкими і співали (с. 55).

Упродовж кількарядового читання збірки не покидало мене відчуття, що поет тужить не лише за проминулим дитинством. Не переконав мене (по-чоловічому об’єктивний) аргумент, що „батьківщина кожного чоловіка – тіло бажаної жінки” (вірш „У пивному барі „Gosser”). Авторіві таки бракує самої України: той мандрівник-поет, що взяв з собою в дорогу рибину, здавалося, шукає тверді, і не будь-якої, а з обрисами пагорбів і піль; шукає шляху „від теплої ріки назустріч саду”. Так здалося, так прочиталось у рядках і між ними.

Інтелектуально насичена поезія Василя Махна – то меч двосічний: в тому її перевага, в тому ж і її складність. Багата алюзіями (словник хозар, ловець снів – з М.Павича; численні „вкраплення” зі „Слова” – шоломи”, „лисиці, що збрехали” та ін.), населена міфічними, історичними і літературними постатями у епіграфах та строфах (Офелія, Марк Аврелій, Ромул Великий, Річард III, Афродіта, Езра Паунд, Йосип Бродський, Ігуда Аміхай, Сізіф та ін.), вона вимагає певного рівня готовності до сприйняття і постійної співпраці читача. Хочу вірити, що такого читача вона знайде.

Читачеві ж, „отруєному професійною хворобою аналізу” (Леся Українка), впадає в око (й милує його!) і формальний бік поезії.

Жанрова палітра віршів збірки визначається диптихом, діалогом, медитаціями і, звичайно ж, елегіями. Шанувальник поезії Василя Махна пам’ятає „Лютневі елегії” 1998 року. У році 2002 фіксуємо уже „полки елегій” (читай – смуток помножився!), серед яких переважають „Осінні елегії” і, звісно ж, „Елегія води”, бо тільки в ній може відчувати життя „плавник риби”. Уважне прочитання збірки утворює в думці, що плавник риби – образ знаковий. Не лише тому, що він належить рибині (символ біблійний!). Він – та частина, що забезпечує її рух, він та частина, що заперечує її німування, бо ж „кожне слово запишемо на плавникові риби, хтось піймає її і уздрить вцілілі букви...” (с.3).

Розмаїті за ритмічною організацією, поезії з „Плавника риби” вражають багатством римунання, цікавими (часом досконалыми) римами: проритих – горіти; Одисей – есе; пісок – присох; пляжу – гладжу; малим – олив – Єрусалим; чісла – притисло; морелі – Аврелієм та багато-багато інших.

Дивовижні, часто несподівані метафори (що їх цитовано на початку рецензії) доповнюються свіжими епітетами та місткими порівняннями: „прозо–рий виноград – мов видутий зі скла” (с. 8); „і снігу що лежить – мов мандрівець – в рові” (с. 9); „мандрівка довга – мов рядок гекзаметра” (с. 10); „і висихає серпень – немов тютюновий лист” (с. 14); „побільшало промовців за столом, Як пагорбів за містом що довкруг Його обсіли наче квочку...” (с. 17); „важкий прибій – мов рипання шухляди” (с. 24); „окреслим честь немов огненне коло” (с. 29); „мислі як вушко голки” (с. 37); „синців – як луски на рибі” (с. 38); „ми обмінялися поглядами, немов перстнями” (с.38); „і яструбом бачиш слово – роздерту м’якість саму – що пульсує і світиться – схоже на білу порічку” (с. 58).

Обсяг рецензії не сприяє рясним цитаціям, які б підтвердили блискуче віднайдені поетом алітерації і асонанси, риторичні запитання, художньо виправдану тавтологію і глибинну свіжу метафорику останньої – на сьогодні! – збірки Василя Махна. Її ліричний герой мандрує в часі і у просторі: коли по-справжньому, коли візійно, не оминаючи ні пагорбів, ні долин, тямлячи, що „повернення: завжди втрата землі – Збирання каміння – підрахунок плодів” (с. 19). Прагне досягнути минуле, розібратись в сучасному і „на плавникові риби” записати для потомків те найосновніше, над чим розмірковував український поет, минаючи межу другого і третього тисячоліть.